

”Skärgårdsbönder samverkar” Rapport från två seminarier, hösten 2006

Under hösten 2006 har Skärgårdarnas Riksförbund, SRF, genomfört två seminarier under namnet ”Skärgårdsbönder samverkar”. År 2005 beviljade Jordbruksverket ett anslag till SRF för att kunna göra den första inventeringen av aktiva brukare på öar utan fast landförbindelse. Projektet ”Skärgårdsbönder samverkar” är en uppföljning av detta och ett sätt att ta till vara den kunskap och de önskemål som framkom vid inventeringen.

Inventeringen

Inventeringen som utfördes under hösten år 2005, innebar att förhållandena runt hela Sveriges kust samt i de stora insjöarna kunde sammanställas och överblickas, vilket man tidigare inte kunnat. I inventeringen kan man bl.a. utläsa hur många aktiva brukare som finns, samt hur många djur man har övervintrande på öarna (nötkreatur, får, getter samt hästar). Sammanställningen visar att det finns 239 aktiva brukare fördelade på 118 öar, alltså på cirka 20 % av landets bebodda öar. Dessa hade vid inventeringens tidpunkt sammanlagt minst 3109 nötkreatur, 3169 får, 126 getter och 416 hästar.

Brukarna finns runt hela Sveriges kust, men man ser också att det runt storstäderna Stockholm och Göteborg är många som gett upp jordbruket och satsat på en mer turistinriktad verksamhet. Det är många gånger svårt att ta upp brukandet på nytt när det väl lagts ned. Därför är det viktigt att de som ännu är aktiva, kan jobba vidare under rimliga förhållanden både vad det gäller ekonomi och genom att få det att fungera rent praktiskt. Ett brukande på öar kräver i många fall stor planering. Det är många och kostsamma transporter. Där det saknas utbyggd godstrafik måste man räkna med att det under vintertiden inte alltid är möjligt att ta sig iland eller färdas mellan öar. Det som ska finnas hemma för vinterns behov måste klaras av innan isen lägger sig. Man får lita till sin egen förmåga att klara av de flesta situationer som kan uppkomma.

Utsatthetens problem

Då skärgårdens marker ofta är betydligt magrare än betesmarkerna på land, krävs också större arealer för djuren och lönsamheten är ofta lägre än hos den som har motsvarande mängd djur och mark på fastlandet.

Det är heller inte alltid så lätt att ha sina betesmarker där en stor mängd turister också befinner sig. För en del är turisterna en tillgång, en kundkrets utanför dörren, men allemansrätten kan också vara svår att få att fungera där tillströmningen av turister är så stor att man under

perioder kan ha svårt att hålla betsdjur på en del öar. Det gäller att finna en balans som fungerar för både djurhållare och besökare.

Men det finns förstås många fördelar och glädjeämnen också med att vara brukare på öarna. Skärgården har ett sedan länge utvecklat odlingslandskap. Det hade inte sett ut som det gör om det inte under många år gått betsdjur där. Att fortsätta denna tradition, även om den ofta är i kombination med många andra inkomstkällor, ger mycket åt både brukaren och skärgårdens besökare. Ett öppet betat landskap är något som de flesta uppskattar, och finns det möjlighet att få en vettig inkomst från det, så kommer öarna att betas även i framtiden.

Ökad samverkan

Vid inventeringen gjordes ett stort antal intervjuer och det framkom önskemål om vissa frågor och gemensamma problem som man ville att SRF skulle jobba vidare med. Man eftersökte också en möjlighet att få kontakt med andra brukare som lever under liknande förutsättningar, med vilka man skulle kunna utbyta erfarenheter och kanske samarbeta med i någon form.

Under 2005 skedde en första träff mellan ett antal ö-bönder från hela Sverige på Vinön i Hjälmaren. Några svenska brukare var även med på ett nätverksmöte i Danmark anordnat av European Small Island Federation, ESIN, som är en samarbetsorganisation mellan organisationer för små öar i nio EU-länder.

Efter dessa möten kändes det än mer angeläget att gå vidare och att det fanns behov av ytterligare samarbete. Att skapa kontakter och lära av goda initiativ och exempel på andra öar.

Skärgårdarnas Riksförbund sökte och fick beviljat medel från Jordbruksverket för att kunna fortsätta arbetet med skärgårdsbönderna, nu under namnet "Skärgårdsbönder samverkar" En mindre grupp av brukare från olika skärgårdsområden bildades, för att förbereda de planerade seminarierna. Dessa var:

Inger Abrahamsson, Gräsö, Öregrund
Anna-Karin Utbult Almkvist, Missjö, Sankt Anna
Lill Schierman, Hjälmo, Värmdö
Camilla Strandman, Nämdö, Värmdö
Åsa Ödman, Vinön, Hjälmaren
Marianne Gustafsson, Styrso, Göteborg

Två seminarier

Två seminarier med brukare genomfördes under hösten 2006, ett på västkusten och ett på ostkusten. I planen fanns också en träff där SRF ville sammanföra myndighetspersoner som på en regional nivå arbetar med frågor som berör skärgårdarnas jordbruk. Men vi fick klart för oss att det inte var lämpligt att genomföra en sådan träff förrän i första kvartalet av 2007, eftersom berörda personer under hösten var alltför upptagna i sitt planeringsarbete inför kommande programperiod med EU-stöd.

Inbjudningar till de två seminarierna skickades per post till alla de skärgårdsbönder som fanns med i 2005 års inventering. I denna presenterades en kort bakgrund och vad som var tanken med de två seminarierna. Man hade möjlighet att anmäla sig till ett eller båda samt att gärna komma med förslag på frågor att ta upp. Förutom de anmälningar som kom in, hörde också ett antal personer av sig som gärna hade velat delta, men som inte kunde just de utsatta dagarna. Däremot ville de gärna ha fortsatt information och kontakt om det som diskuterades på mötena.

Seminarium 1: Sydkoster 27-29 oktober 2006

Den första träffen genomfördes på Koster i Strömstad kommun 27-29 oktober. 16 personer deltog de flesta tillresta men också några Kosterbor. Programmet mest inriktat på en genomgång av frågor och regelverk som berör de som har djur på öar, såsom "Utvald miljö" i det nya Landsbygdsprogrammet, tillsyn, hantering av djurkadaver, konflikter med friluftslivet, produktionsplatsnummer mm. Här genomfördes också ett studiebesök till en av de fågårdar som finns där. Vi fick även information om det stora arbete som pågår med naturreservat och betesdjur som nyligen startat på Koster.

Seminarium 2: Djurö 10-11 november 2006

Vid mötet på Djurö i Värmdö kommun, 10-11 november 2006, deltog 35 personer. Där behandlades åter frågor kring regelverk och dessutom frågor runt transporter och transportstöd. Ett viktigt tema gällde också framtida möjligheter till förbättrad lönsamhet genom utveckling av lokal förädling, marknadsföring och försäljning. I samband med detta gjordes ett studiebesök på det nybyggda slakteriet Tavastboda på Värmdö. Till denna helg medverkade också en representant, Martin Jörgensen, från det danska nätverket av matproducenter på små öar, Småøernes Fødevarer-netværk, som en inspirationskälla för vad man kan åstadkomma med samarbete.

Eftersom flera av deltagarna endast kunde vara med på ett av seminarierna, så överlappade mötena varandra genom att frågan om transporter också helt kort togs upp på Koster och en genomgång av vad som diskuterats på Koster också presenterades på Djurö. På så sätt kunde samtliga deltagare komma åt att ventilera de frågor som ansågs angelägna.

Eftersom båda seminarierna innebar övernattnings och tid runtomkring, fanns uppskattad tid och möjlighet att knyta goda kontakter och lära känna varandra, vilket också var en viktig del av tanken med seminarieträffarna. Det är ju inte alla som har så lätt för att i stor grupp ventilera frågor och synpunkter, så denna tid runtomkring var mycket värdefull.

Mötena har alltså delvis överlappat varandra när det gäller ämnen som diskuterats, eftersom ett flertal personer önskat delta på båda seminarierna, men inte kunnat komma.

Samlad rapportering från seminarierna

Seminarierna inleddes med en utförlig presentation av deltagarna. I grupperna fanns både får-, get- och nötbönder från olika delar av landet, med få eller många djur, vilket gav en bra bredd. Med erfarenheter och kunskaper från deltagarna fördes vidare diskussioner inom ämnet och det var mycket bra att kunna få direkta svar på frågor om regler mm. eftersom en av de närvarande dagligen arbetar med dessa frågor och också är djurhållare på ö.

Skärgårdarnas Riksförbund

Skärgårdarnas riksförbund presenterades också lite utförligare vid mötena. Inte alla deltagarna kände till organisationen. Befolkningen på öarna i t.ex. Mälaren är idag inte organiserade och ingår därmed inte i SRF samarbetet. Informationen nedan tas med i rapporten också för att denna kommer att spridas till landets skärgårdsbönder.

SRF bildades 1982 och är idag ett samlingsorgan för 14 regionala föreningar, som i sin tur representerar bofasta skärgårdsbor från alla Sveriges kustområden, samt från öarna i de stora insjöarna. På öarna från Luleå skärgård, runt kusten till Koster i väster och på insjöarnas öar, bor sammanlagt drygt 32 000 personer året runt, fördelade på mer än 500 öar.

SRF har flera uppgifter att fylla. Genom att man har representanter från hela Sveriges kustområden, så har man en mycket bra överblick över hur saker och ting fungerar i olika

delar av landet och man kan gemensamt informera och försöka påverka myndigheter i frågor som berör skärgårdsborna. Det kan vara frågor som handlar om boende, tillgång till service, miljö, arbete etc. Många av dessa frågor är svåra att driva av de regionala föreningarna runt om i landet, och det blir ett betydligt större genomslag då man som riksorganisation kan agera mer kraftfullt.

Man ska också vara ett stöd och en inspiration för medlemsföreningarna. Förbundets möten hålls på olika platser i landet, vilket ger en bra inblick för deltagarna i hur livet fungerar på andra öar och man får god förståelse för problem och hur de kan lösas på olika sätt. Man kan jämföra och ta del av goda idéer och det skapar ett stort nätverk av öbor.

SRF ingår också i ett samarbete med småöar i andra länder i Europa. Detta arbete sker genom "European Small Island Federation", ESIN, där liknande organisationer från Danmark, Estland, Finland, Frankrike, Grekland, Irland, Italien och Skottland också ingår som medlemmar. ESIN arbetar för att utbyta erfarenheter, skapa goda kontakter och för att gemensamt kunna påverka EU:s institutioner när det gäller frågor som är viktiga för små öar. ESIN bildades år 2001 av sex europeiska länder, men har nu alltså nio medlemmar.

Speciella ämnen som diskuterades

Nedan kommer en sammanfattning över de olika teman som behandlades på mötena. Kring alla ämnen var det inledande presentation och sedan följde en oftast livlig diskussion där alla bidrog med sina erfarenheter.

Det beslutades att också att flera av de förslag som förts fram skall drivas vidare till förhoppningsvis förbättrade regler för skärgårdsbönderna.

Utvald miljö

I det nya landsbygdsprogrammet som skall gälla från 2007 finns flera olika åtgärder med olika miljöersättningar. "Utvald miljö" är en ny åtgärd där varje länsstyrelse skall kunna göra egna prioriteringar vad de anser angeläget. Ersättningsformen kommer att beslutas under 2007 och börja fungera kanske först 2008.

I det program som ska gälla 2007-2013 finns alltså begreppet "Utvald miljö", som i korthet innebär följande: " Utvald miljö är en ny åtgärd i Landsbygdsprogrammet som syftar till att bevara och förstärka landskapets natur- och kulturvärden inklusive våtmarker".

Det som är annorlunda med detta stöd jämfört med andra generella miljöersättningar är att varje länsstyrelse själv kommer att kunna välja vad i länet man vill prioritera att ge stöd till. Alla län har två områden inom Utvald miljö som man måste genomföra. Det är dels "Restaurering av betesmarker och slätterängar", dels "Våtmarker". Förutom dessa två delar kommer länsstyrelserna att kunna göra regionala prioriteringar och välja vad som ska få ersättning i länet. Dessa prioriteringar ska tas fram i samråd med regionala intresseorganisationer.

De nya reglerna kommer att gälla från och med 1 januari 2007, men det är inte troligt att länsstyrelsernas egna prioriteringar kommer att vara klara redan nästa år, varför man då istället börjar med att prioritera ovannämnda restaurering av betesmarker och slätterängar samt våtmarker.

Eftersom det finns möjlighet att påverka varje länsstyrelse om vad pengarna ska gå till, så är det viktigt för skärgårdsborna att kontakta sina länsstyrelser och försöka delta i planeringsarbetet kring hur "Utvald miljö" skall utnyttjas. Det kan bli stora regionala skillnader i landet beroende på vilken strategi olika län väljer. Detta är inte bara till fördel eftersom vissa län inte är så engagerade i skärgårdsfrågor, medan andra län ser dessa som en mycket viktig del i sin prioritering.

Skärgårdsbete

Som exempel på områden inom "Utvald miljö" som skulle kunna lyftas fram, kan nämnas begreppet "mosaikmarker". Detta är en mycket vanlig naturtyp i kustområdena. Dessa marker har stor del berg i dagern och är idag svåra att få någon vettig ersättning för, eftersom större ytor med berg måste räknas bort när man söker sina stöd. Men ser man t.ex. hur får betar, så går de också gärna på dessa marker, äter i bergsskrevor, knaprar lavar och örter mm. Dessa kustbeten har en mycket lång historia och har påverkat det odlingslandskap som finns kvar. Men det är svårt att ha råd att hålla betesdjur på dessa marker om de inte kan ingå i stödsystemen. Risker är att man helt enkelt avstår från att beta och låter markerna växa igen.

Ett förslag som Skärgårdarnas Riksförbund tidigare lagt fram är att det på SAM-blanketten ska tillkomma en ruta som kallas "Skärgårdsbete". Redan idag finns "Alvarbete" samt "Fjällnära jordbruk". Dessa områden får särskilda stöd för att uppväga den svaga lönsamhet som finns på de markerna (även om fjällnära inte alltid är så fjällnära, eftersom det räcker med att kommunen har fjäll inom kommungränsen).

Sveriges skärgårdsområden är ofta mycket magra och har dålig lönsamhet, men har samtidigt mycket höga naturvärden som finns där just på grund av att öarna betas och har så gjort under en mycket lång tid. Denna naturtyp är svår att återfinna på andra platser och den uppskattas också mycket av de människor som besöker skärgården.

Ett skärgårdsjordbruk kan aldrig konkurrera mot fastlandsjordbruket. Det krävs en alldeles för stor insats av tid för transporter av djur och allt som hör till jordbrukandet, mindre tillväxt på magrare marker, små splittrade ytor som gör att man inte kan använda rationella maskiner, svårigheter att hitta mer tillgänglig mark på den ön man brukar, dyrt att investera i byggnader eftersom även här allt måste transporteras ut med båt eller färja etc. Man är helt enkelt beroende av ett rättvist stödsystem för att ha råd att vara bonde i skärgården. Det är alltså stor risk att man det inte kommer någon ny generation skärgårdsbönder, om stödsystemen inte kan ta hänsyn till de speciella förutsättningar som gäller på öar.

Kompensationsbidraget

När det gäller kompensationsbidraget har SRF önskemål om att skärgårdarna skall klassas mer rättvisande till ett annat stödområde. Idag ligger alla öar utan fast landförbindelse inom region 5a, men önskemålet är att få tillhöra region 4a istället. Även en förändring av arealfaktorn från 1,4 till 1 skulle vara till god hjälp för skärgårdsjordbruket. Detta skulle kosta relativt lite för staten, men vara mycket värdefullt för brukarna.

Tillsyn

Begreppet "Daglig tillsyn" diskuterades. Många brukare har hört talas om begreppet "daglig tillsyn" men kan inte riktigt läsa sig till vad det innebär. Det nämndes även exempel på kommuner där handläggare kräver dokumentation över hur tillsynen sker.

Därför togs kontakt med Djurskyddsmyndigheten för att reda ut begreppen. Betyder det att djurägaren ska se varje enskilt djur varje dag? Vad är det som gäller? Finns över huvud taget begreppet i lagen?

Tre tjänstemän fick frågan, men ingen kunde riktigt redogöra för vad det innebär. Det begrepp som istället användes var "Tillräcklig tillsyn". Men vad betyder då det?

Att frågan togs upp beror på att många undrar hur man rent praktiskt över huvud taget ska kunna räkna in varje djur varje dag. Detta är givetvis inte bara svårt då man har djur på öar. Det vet alla som försökt räkna djur som inte står stilla, det går åt att räkna många gånger. Ska man dessutom med båt färdas mellan ett antal öar och räkna in alla djur, så kommer man inte

att hinna med något annat. Dessutom innebär det höga kostnader i form av bränsle. Alla är överens om att man givetvis ska se till sina djur och veta att de har det bra, men det måste vara genomförbart. Och vad händer om man sett till djuren, men att de strax efteråt råkar ut för något, t.ex. snor in sig i en nyponbuske? Hade man då ändå "tillräcklig tillsyn" eller har man brustit i sin tillsyn och vad händer då?

I Djurskyddsmyndighetens broschyr "Får och Get, djurskyddsbestämmelser" står följande under rubriken **Tillsyn**: Får och getter ska hållas så att tillsyn kan ske utan svårighet och på ett betryggande sätt. Tillsyn ska normalt ske minst en gång per dag. Nyfödda, sjuka eller skadade djur och djur som betar sig onormalt ska ses till oftare. Detsamma gäller för högdräktiga tackor och getter, särskilt vid tiden kring förlossningen"

Krävs "Daglig tillsyn" genom denna formulering eller vad betyder "normalt ske minst en gång per dag"? Detta kunde vi inte få något svar på.

Känner man att man bryter mot lagen hur man än gör, finns risken att man helt avstår från att ha djur, eftersom man aldrig kan garantera att olyckor inte sker, även om man sett till sina djur. Det är inte så att man som djurägare vill avstå från att måna om sina djur, men kräver lagen att varje djur ska räknas in varje dag, då blir det mycket kostsamt att ha betesdjur som flyttas mellan många mindre öar i skärgårdarna.

Kadaverhantering

Vi gick igenom problemen kring hantering av döda djur. Hur väl man än sköter sina djur, så händer det ändå att djur dör eller att man måste avliva något djur. När detta sker måste kadavret givetvis tas om hand på ett bra sätt och vi diskuterade hur man får detta att fungera på öar utan fast landförbindelse eller regelbunden färjeled.

På Jordbruksverkets hemsida hittas följande information: "**Krav på omhändertagande av djurkadaver**: Grundregeln är att kadaver från djur som hålls av människa skall omhändertas på ett säkert sätt för att undvika risk med spridning av smittsamma sjukdomar samt för att undvika att olägenheter uppstår för omgivningen. Dessa djur ska således gå till en anläggning som är godkänd för ändamålet."

Sällskapsdjur och hästar får efter tillstånd grävas ned idag enligt anvisningar från kommunen. I vissa delar områden i Sverige får döda djur av samtliga djurslag grävas ned. Dessa ska då grävas ned enligt anvisningar från kommunen.

Vi har också tagit del av information om att det finns en möjlighet till dispens för nedgrävning av döda djur "med ursprung i avlägsna områden". Detta skulle idag vara i områden med låg djurtäthet, såsom Norrlands inland. Enligt uppgift är det förslag om en ändring i Jordbruksverkets föreskrifter. Den skulle innebära att möjlighet till dispens för avlägsna områden från och med 1.1.2007 skulle utökas till att omfatta även öar utan fast landförbindelse eller regelbunden trafik med bilfärja.

Även om denna utökning av område sker, så måste man ändå ha ett slutgiltigt tillstånd från kommunen, som ska utse plats för nedgrävning. Det är viktigt att det finns tillräcklig jordmån och att det inte är någon risk att skada vattentäkter.

Oftast kan man få hjälp via Lantbrukstjänst som hämtar upp kadaver och kör dem till destruktion, men speciellt vintertid kan det innebära mycket stora problem att få iland djur. Även sommartid kan transport av döda djur vara komplicerat om man inte har egen färja, speciellt om man fått vänta flera dagar på hämtning, vilket kan skapa stor olägenhet för människor runtomkring. Många skärgårdsområden har ju en stor tillströmning av turister

sommartid, och att ta med ett dött djur på en färja är inte så lämpligt om det inte fraktas i transportfordon som är till för detta ändamål.

Flera exempel finns där Lantbrukstjänst inte vill köra ut och hämta döda djur även om ön har bilfärja, eftersom man anser att det tar för lång tid.

Det är alltså en stor fördel att även djurhållare på öar, även med färjetrafik, kan få tillstånd att gräva ned djur, eftersom det periodvis är omöjligt att få iland dem.

Produktionsplatsnummer

Ett produktionsplatsnummer, s.k. SE-nummer, är knutet till den plats där verksamheten bedrivs. Grundprincipen är att ett produktionsplatsnummer avser en byggnad eller en anläggning av flera byggnader för djur, där dessa utgör en enhet.

På Jordbruksverkets hemsida kan man läsa följande: ”För produktionsformer med betesdrift eller motsvarande avgör platsens geografiska utformning om ett eller flera nummer behövs”. ”Är området geografiskt sammanhängande behövs endast ett produktionsplatsnummer. Om exempelvis beten ligger mindre än 500 meter ifrån varandra fågelvägen, och det inte finns några andra klövbärande djur som tillhör någon annan däremellan utgör också detta ett och samma produktionsplatsnummer. **Om avståndet överstiger 500 meter** eller om det finns andra klövbärande djur som tillhör någon annan mellan platserna ska dessa ha åtskilda produktionsplatsnummer”.

Enligt kraven om journalföring av djur, ska man journalföra dels djur som kommer till produktionsplatsen samt uppgifter om varifrån de kommer, dels djur som lämnar produktionsplatsen samt uppgifter om vart de lämnas. Det blir en hel del papper som skall redovisas.

Det förekommer i ett flertal områden att skärgårdsbönderna har betesdjur på flera olika öar. Dessa kan ligga nära varandra eller ha större vattenområden emellan sig. Man kan alltså ha långt emellan sina beten och ändå vara kvar på sin egen gård, men man har inte markområden mellan betena, utan bara vatten.

I t.ex. Östergötlands skärgård finns flera företag som har betesdjur på 10-20 öar vardera och flyttar djur flera gånger per månad. Betar man små öar, så måste man flytta djuren ofta. Krävs flera produktionsplatsnummer till de olika öarna så blir det mycket journalförande, trots att det egentligen inte finns någon annan besättning emellan öarna.

Vi diskuterade hur det fungerar i olika delar av landet, och det tycks som om olika länsstyrelser ser olika på kravet om ett eller flera produktionsplatsnummer. Vad vi kan läsa oss till är det också så att det är Jordbruksverket som kan medge dispenser då det gäller antal produktionsplatsnummer man måste ha.

Konflikter med det rörliga friluftslivet.

Skärgården är ett omtyckt besöksmål för många människor och sommartid får många områden ett mycket högt antal turister. På en del öar ökar befolkningen då man kommer ut till sina fritidshus. Andra öar har bara besökare som kommer med båt och stannar en kortare eller längre tid. Allemansrätten ger människor möjlighet att ta del av den fina natur som Sverige har, men tyvärr innebär den också en del bekymmer.

Sedan början av 1970-talet har antalet större övernattningsbara fritidsbåtar ökat från omkring 50 000 till fler än 250 000. Det ökade intresset för kajakpaddlande i skärgården, allt fler

fritidsbåtar tillsammans med en ökad satsning på skärgårdsturism ökar trycket på allemansrätten i skärgårdar och längs kuster.

Konflikter med det rörliga friluftslivet, vad kan det innebära? Först ska väl säjas att givetvis inte alla djurägare ser det som någon konflikt. På de flesta ställen fungerar det alldeles utmärkt och man har ömsesidig glädje och nytta av att det finns betesdjur i området. Som besökare uppskattar man ofta att det är ett fint betat landskap, det är liv och rörelse i markerna, man kanske har möjlighet att handla kött, skinn etc. av djurhållaren.

Det kan vara svårt att få allemansrätten att fungera, där man har en enorm tillströmning av folk under några intensiva sommarmånader och samtidigt ska bedriva jordbruk med betesdjur på dessa öar. Man skulle kunna önska sig möjlighet att undanta områden, så att de skulle kunna betas ostört även under sommaren. Hur detta skulle gå till är oklart, men det vore bra om man som markägare kunde få "betesskyddsområden" inlagda likaväl som fågel- eller sälskyddsområden. Något att fundera vidare på.

Men tyvärr fungerar det inte lika bra överallt. Vad det beror på är svårt att säga, men det kan ställa till en hel del bekymmer. Det är i princip tre problemområden som kan innebära konflikt: lösa hundar, eldning och mer allmänna klagomål och anmälningar på att en yrkesmiljö stör en fritidsmiljö.

Många som är ute på semester har hunden med sig och tycker att, äntligen får hunden springa fritt. Att det finns betesdjur på öar kanske man inte ens förstår eller tänker på. Det finns många exempel på hur hundar jagat får och drivit dem i sjön där de antingen simmar och kommer ifrån sin flock eller drunknar då pälsen blir våt och tung. Även den lugnaste hund kan plötsligt få för sig att springa efter djur och att bita, även om den annars inte gör det. Det är väldigt sorgligt att hitta bitskador på sina djur eller inse att de drunknat. Svar vi fått av hundägare är bl.a att "koppeltvång gäller ju bara inom tätbebyggt område" eller "han ligger så lugnt här bredvid oss och springer ingenstans", "han måste ju också på röra sig fritt". Man kan känna sig tämligen maktlös när man vet hur många hundar som springer lösa utan att man hinner säga åt ägarna att koppla upp hunden. Behovet av information är mycket stort.

På naturvårdsverkets hemsida kan man läsa följande om allemansrätten och hundhållning: "Hunden får följa med ut i naturen. Men kraven på hundägaren är stora, och reglerna stränga. Fullständig kontroll är vad som gäller. Bestämmelserna om hund i naturen är främst till för att skydda djurlivet. Under tiden 1 mars-20 augusti får därför inga hundar lösa i skog och mark. Det bör tolkas som att hunden ska hållas i koppel."

Eldning i betesmarkerna kan också upplevas som bekymmersamt. Problemen har ökat på senare år när många turistar i skärgården med kajaker. Dessa har alltid liten packning och ofta inte någon grill utan eldar de på marken.

De flesta har lärt sig att man inte ska elda direkt på berget. Istället hamnar eldningsplatsen i skogskanten. Man kanske lägger en ring av stenar, men tänker inte på att elden kan ligga och pyra och vandra utefter rötter och blossa upp flera dagar senare.

Det är inte alltid man får förståelse hos kommunens brandmyndighet om att det faktiskt kan krävas ett totalt eldningsförbud. Det händer också att man säger att det inte är någon idé med eldningsförbud eftersom folk ändå eldar.

På naturvårdsverkets hemsida kan man läsa följande om allemansrätten och eldning: "Tillåtet med stor försiktighet... Om man är försiktig är det emellertid tillåtet att göra upp en eld i naturen. Det är viktigt att välja en plats där det inte är risk för att elden sprider sig eller

skadar mark eller vegetation. Grus eller sandig mark är lämpligt underlag. Mossa, torv eller jordig skogsmark är mindre bra. Där finns inte bara risk för att elden lätt kan sprida sig. Den kan också ligga och pyra nere i marken för att senare flamma upp.”

Den kanske mest komplicerade delen gäller påfrestningar med anmälningar och klagomål. Dessa ökar med automatik i ett välbesökt turistområde. Flera deltagare kunde ge exempel på djurhållare som får anmälningar och klagomål för att olika fritidsbesökare irriteras på hur de bedriver sin verksamhet. Det kan gälla allt från att man anser att det luktar gödsel, drar till sig flugor, börjar bullra tidigt på mornarna, synpunkter på om betet är tillräckligt bra, om man hindras att besöka hagar för att det går djur där som man är rädd för, etc.

Utan att det hela skall verka gnälligt så finns uppenbarligen en risk att enstaka brukare blir så utsatta för synpunkter att de faktiskt tröttnar och väljer att sluta. Vid mötet på Koster diskuterades detta speciellt med bakgrund i att en av de fåtaliga djurbesättningarna på ön nyligen hade avvecklats just på grund av antalet anmälningar. Flera av dessa hade även refererats i lokalpressen. Inte i något fall konstaterades att brukaren hade gjort något fel. Men hans verksamhet var obekvämt i tillräckligt många ögon. Naturligtvis gav brukaren upp. Ingen vill leva med en ständig strid kring sin verksamhet.

Några deltagare kände det som om det skulle behövas reservat för betesdjur likaväl som säl- och fågelskyddsområden. Det kan vara mycket frustrerande att inte kunna använda sin mark till bete under den tid då det är som mest folk men som också är den tid då djuren behöver vara där. Det redovisades exempel på att man väntar med att beta vissa öar till före eller efter turistsäsongen.

Behovet av riktad information kring dessa olika problem är till synes oändligt.

Byggnadsinvesteringar

Den som satsar på djurhållning behöver också bra byggnader. Äldre djurbyggnader i skärgården är ofta små och eftersatta, då gårdarna från början som regel var ganska små. Men ska jobbet med djuren fungera bra enligt alla regler och att det ska kunna skötas rationellt, måste man kanske både bygga om och bygga ut.

I de flesta fall måste också byggnadsinvesteringarna ske på en mindre fastighet, men vara anpassade till mer eller mindre omfattande verksamhet på arrenderad mark. Mark som inte går att konkurrera om ekonomiskt.

Det gamla investeringsstödet kan täcka 30 % av investeringskostnader upp till ett visst tak, men taket är olika högt i olika delar av landet. I skärgårdarna finns inget undantag utan där gäller som högst 1,5 miljoner idag. Vissa delar i Norrland har upp till 50% stöd och ett högre takbelopp.

Ett problem är att man aldrig får räkna in eget arbete som en kostnad, och man får inte vara nära släkt med inhyrd entreprenör. Många gånger är eget arbete det enda tänkbara eftersom man måste hålla nere kostnaderna och inhyrd entreprenör ska ta sig till och från ön. Har denne ingen egen båt, så får man skjutsa, vilket också kostar både tid och pengar. Ett bygge kan också vara en bra vintersyssla då det är lågsäsong på annan verksamhet.

För att kunna följa alla regler och behov av byggnader behövs en förändring.

En viktig faktor för jordbruket i skärgårdarna är att hålla kapitalkostnaderna nere. Önskemålet när det gäller stöd till byggnadsinvesteringar i skärgården är därför att investeringsstödet höjs till 50 %. Taket på 1,5 miljoner i investeringskostnad kan säkert bibehållas eftersom det

normalt är relativt små byggnader det gäller. Men tillåt att räkna in värdet av egen arbetskostnad i kalkylen.

Transporter

Så fort man bor och har sin verksamhet på en ö utan fast landförbindelse, så kommer frågan upp hur man ska klara av alla sina transporter.

Sjötransporter är ofta en dyr post vare sig man hyr in tjänsten eller kör själv, och man får räkna med att alla moment tar tid - omlastningar, finns det bra bryggor på land och på ön, väder och vind som styr vad man kan och inte kan göra etc. Det krävs planering och pengar. Kan man inte hålla sig med egen färja, så måste man hyra in tjänster vilket blir mycket kostsamt. Är man djurhållare och betar många öar är det näst intill omöjligt att hyra in annan färja och man måste investera i en egen. Detta kostar mycket pengar, men är ofta nödvändigt för att få betandet att fungera. Man kanske flyttar djur varje vecka mellan olika öar, och då måste man själv kunna styra sin tid. Det kan också krävas många flyttningar i början av säsongen för att ”lära upp” lamm och kalvar hur de ska följa med på och av färjan.

Har man trots allt ingen möjlighet att hålla sig med egen färja, så far kostnaderna snabbt iväg och man kanske får avstå från att beta skärgårdsöarna.

Det finns olika typer av frakttöd för att underlätta transporter på sjön. Systemet fungerar olika i olika län i landet, men det vore önskvärt att samma regler gällde överallt.

För att finansiera frakttöden är det oftast gemensam finansiering från kommun, landsting och länsstyrelse. Men hur regelverken ser ut och hur stödet är utformat skiljer sig alltså beroende på var man bor. Ett stort statligt stöd är i form av vägverkets gula färjor, som är gratis. Dessa når dock endast en mycket liten del av skärgårdsbönderna.

Det finns en mängd varianter på hur frakttöd konstruerats, där det fungerar bra eller mindre bra. Ett enhetligt system med lärdomar och praktiska exempel från olika landsdelar vore bra. I detta system borde även användande av egen färja kunna utnyttjas, då det annars bara handlar om att flytta på pengar om man skulle hyra in annans färja och han i sin tur måste hyra in din. Det manar bara till att kringgå bestämmelserna.

Det har ibland sagts att det är olagligt och strider mot EU:s konkurrensregler att betala stöd till vissa grupper, såsom skärgårdsföretag. Det är viktigt att Sverige markerar att skärgårdsborna på öar utan fast landförbindelse eller tillgång till allmän färjeled omfattas av den grupp som kan få befrielse från statstödreglerna inom detta område.

På mötet på Djurö diskuterades ingående ett antal frågor som har att göra med regelverk kring djurtransporter. Det konstaterades att det saknas speciella hänvisningar till sjötransporter. Man kunde ana ett antal oklarheter kring vilka regler som skall tillämpas när man kör djur på färjor mellan öar inom sitt företag, respektive till och från sitt företag.

Småøernes Fødevarernetværk i Danmark

Till mötet på Djurö bjöds in en representant från det danska samarbetsnätverket ”Småøernes Fødevarernetværk”, Martin Jørgensen. Det är ett mycket bra exempel på framåtsyftande och inspirerande verksamheter med samarbete mellan matproducerande öbor. Martin redogjorde för hur man kommit dit där man är idag.

Nätverket startade efter ett lantbruksseminarium som anordnades i Danmark 2003 och har bl.a fått stöd av Leader+. I Danmark finns föreningen ”Sammanslutning for Danske Småøer” som arbetar för de 27 små öarna i hela Danmark där det bor mellan 10 och knappt 1000 invånare.

På många av dessa öar bedrivs jordbruk i olika former. Det är inte bara djurhållning, utan även fruktodling, cidertillverkning, odling av örter, ölbrygging, snapstillverkning etc. Alla med det gemensamma att man bor och har sin produktion på en ö.

Nätverket vill gemensamt skapa bättre avsättning för sina produkter och profilera de små öarna. Man vill få en positiv utveckling på öarna och säkra bättre levnads- och produktionsvillkor för ö-producenterna, samarbeta på och mellan öarna och ge varorna ett högre värde genom att marknadsföra dess ursprung.

Man arbetar gemensamt med marknadsföring bl.a. med utställningar, broschyrer och en välbesökt hemsida som är mycket viktig för att sprida information och nå ut till många människor. Projektet har uppmärksammats mycket i Danmark och både radio, TV och många tidningar har intresserat sig för ö-produkterna. På hösten säljer man bl.a. frukt från en skuta inne i Köpenhamn och det är mycket uppskattat.

Man har sett att det är mycket lättare att få publicitet om man är ett nätverk än om det hade varit enskilda företagare.

En mycket viktig del i marknadsföringen handlar om att berätta en historia om produkten. En ö-produkt ger många positiva associationer, man säljer en livsstil. Även om köparen inte har varit på en ö, så känner man sig som en del av det livet bara genom att handla just den produkten. Man mår helt enkelt lite bättre. Har man dessutom trevliga semesterminnen från ön och kanske t.o.m har provsmakat produkten där, så får man tillbaka dessa goda minnen då man äter sin köpta produkt hemma.

Många kopplar småskaligt producerat till att vara nyttigare producerat, vilket det ofta också är och det bidrar även det till ett välbefinnande. I en småskalig produktion kan man också utveckla nya produkter lättare än i storskalig produktion, och man har större möjlighet att pröva sig fram till vad kunden efterfrågar, då man har en närmare kontakt med dem. Det är dock viktigt att aldrig göra avkall på kvalitet. Man får aldrig sälja något som inte håller måttet, bara för att man säljer det under ett välkänt namn. Det är svårt att arbeta fram ett gott rykte, men mycket lätt att förlora det. Därför duger bara det bästa.

Det finns egentligen ingen övre gräns för vad en vara kan kosta om den har den rätta kvaliteten, värdet, bakgrunden, säljs på rätt plats etc. Om en produkt alltid är slutsåld, så är den för billig. När projektet startade hade flera av producenterna svårt att få avsättning för sina produkter, men nu säljs allt. Projektets marknadsföring har hjälpt till en positiv trend på öar där man haft nedgång tidigare. Man har möjlighet att sälja varandras varor och gemensamt delta på utställningar, mässor och liknande. Ju fler produkter man har, desto mer säljer man. Bygger man upp gemensamma kontakter, transporter etc. så får alla bättre lönsamhet.

Ö-märkt

Vid seminariet på Djurö gjordes också ett studiebesök på det nybyggda slakteriet i Tavastboda söder om Stavsnäs på Värmdölandet. Det unika med detta slakteri är att det i första hand är byggt för djur från skärgården, och ligger placerat så att man når det direkt både med båt och via bilväg.

Slakteriet är en del i ett större projekt som handlar om att på nytt få skärgården betad där bönder för länge sedan givit upp och istället satsat på andra verksamheter. Drivande i detta är entreprenören och skärgårdsentusiasten Henri Tengvall, som berättade om projektet.

Bakgrunden är det faktum att många av öarna i Stockholms skärgård har växt igen sedan jordbruket avvecklats. En av dessa öar är Möja och det är här projektet "Möja 2010"

genomförs just nu. En markägareförening har bildats med målet att öka intresset för en långsiktig naturvård på ön med betande djur. Projektet stöds bl.a av Stiftelsen Levande Skärgårdshav, WWF, Värmdö kommun, Länsstyrelsen och Naturvårdsverket.

Projektet innehåller flera delar såsom arbete med att röja marker, bygge av nya djurstall, uppbyggnad av djurbesättningar – främst får som ska beta på ön och som sagt det nya slakteriet i Tavastboda.

Många människor är redan involverade i projektet som fått stor uppmärksamhet, och man räknar med att det kommer att ge mycket ringar på vattnet i form av fler arbetstillfällen i Möjaområdet. Tanken är att djuren inte bara ska beta och få upp markerna igen, utan man kommer också att marknadsföra kött och andra produkter från djuren, starta en djur- och naturskola för barn, anordna olika aktiviteter som i sin tur ger folk arbetstillfällen... Idéerna, planerna och möjligheterna tycks oändliga.

Fortsatt nätverk

Vid de två mötena togs också avslutningsvis upp frågan om man var intresserad av att fortsätta att samla landets Skärgårdsbönder, kanske årligen för att utbyta erfarenheter och stimulera varandra i sin yrkesverksamhet. Alla var mycket positiva till detta.

Man var också mycket tacksam mot Jordbruksverket som stöttat Skärgårdarnas Riksförbund genom projekten ”Skärgårdsbönder” och ”Skärgårdsbönder samverkar” och att man hittat en form som lockat till aktivt deltagande och samtidigt skapat många goda personkontakter mellan brukare.

Förväntningarna nu är att SRF bjuder in till nästa nätverksmöte hösten 2007.

För arbetsgruppen för projektet ”Skärgårdsbönder samverkar”

December 2006

Vid pennan Anna-Karin Utbult Almkvist

info@skargardsborna.org

www.skargardsborna.org